

ZEND RÓBERT

utál önéletrajzot írni (mint például ezt), mert ami élete véletlen történéseiből nem fontos (a kalauz kilukasztotta átszállójegyt; apja kopasz volt; Dodge Dartot vezet, füle 6 cm hosszú), az mások számára érdektelen, ami viszont a dátumokon, adatokon, címeiken, neveken és számokon túl maradandó, azt úgyis megírta (vagy fogja) verseiben, novelláiban, humoreszkjeiben, komoreszkjeiben, regényeiben. Úgy érzi, nem méltó a művészhez, hogy művén túl, saját hősi vagy szerencsétlen vagy üldözött vagy szomorú életétől meghatódva és azt szívszakajtoán megírva, apelláljon az olvasó szívéhez, protezsálva az embert, aki a művész mögött áll. Ha a vers lapos, a költő kövérsége úgysem segít; ha dagályos, hiába az askéta-arc; ha a költő nem költő, jó üzletember-volta csak kérészetű halhatatlanságot biztosíthat a kitarhált kötetnek; ha a vers száraz, egy vazelinos önéletrajz nem fogja zaftossá tenni; stb. (Egyes költők például nem átalják harmadik személyben méltatni önmagukat, mintha csak valaki más írta volna életrajzukat, pedig az olvasó úgyis tudja, hogy önéletrajzot olvas.)

Zend Róbert első versét a harmadik elemiben írta számtanóra alatt, hogy ne aludjon el; hadd álljon itt teljes egészében: „Ki tudja ezt, ki tudja azt / Ki tud örömet vagy tavaszt? / Ki tud hideget, meleget? / Ki tud sokat vagy eleget? // Ember a sorsnak nem ura! / Takarja nagy-nagy kék bura, / A végtelen, amelyben él... / Míg elsodorja őt a szél. // --- Minden amit azóta írt, csak a sorok ismétlése, kibővítése, részletezése vagy cifrázása.

Hazája Budapest, otthona Torontó, vallása agnosztikus humanizmus, anyanyelve magyar, apanyelve angol, honossága kozmopolita, elmeállapota skizofrén, kora gyermeket, foglalkozása játszani. Állandó honvágy kínozza: kommunizmusban a kapitalizmus után, kapitalizmusban a demokrácia után, Budapesten Pécs után, Torontóban Budapest után, Budapesten és Torontóban Bécs, Párizs, Los Angeles, Tangier, Montréal és Szarvas után, felnőtt korában az ifjúsága után, házasságában elveszett poligámiája után, élt életében megéletlen életei után.

Nyelvészeti és irodalmi tanulmányait (magyar-német-olasz-orosz-finn) Pécsen és Pesten végezte, kedvenc egyetemi tanárának, Kardos Tibornak kedvenc tanítványa volt; 1953-ban kapott oklevelet a Pázmány Péter Tudományegyetemen; 1969-ben Master of Arts diplomát a Torontói Egyetemen, az olasz kormány meghívására Firenzében folytatta doktorátusához szükséges tanulmányait, de tézisét már nem írta meg. Hogy miért? Lásd alább.

Budapesten a Moképnél dolgozott, majd ifjúsági újságíró lett, ő teremtette Kukkantó Marci alakját, a magyar 10–14 éves gyermekek népszerű hősét. Ritka bátorsággal meri bevallani, hogy nem hős: a forradalom alatt, míg körötte gránátok csapkodtak, ötpercenként rohant kisdolgozni tyúxaros életéért való félelmében. Különös büszkeséggel tölti el, hogy – bár a huszadik században élt – sosem ölt embert. A torontói CBC-ben (Canadian Broadcasting Corporation), exkluzíve heteroszexuális hajlamai ellenére, elég nagy karriert futott be: 1958-ban csomagolóként kezdte, majd filmraktárossá küzdötte fel magát, később filmvágónak engedélyezték, végül is, 1969-ben rádiórendezővé választották. (Emiatt nem fejezte be doktorátusát.) Ez utóbbi minőségében, egy évtized alatt több mint 120 egyórás dokumentummontázst alkotott (írt, kutatót és rendezett), irodalmi, művészeti és tudományos témákról, 1–2–3–4 hetes sorozatokat (mindegyik

felért egy tézissel), melyek között a *Mask*, a *Man and Cosmos*, az *Information* országos, a *The Magic World of Borges* és az *Atlantis, the Lost Continent* világsikert aratott.

Zend Róbert abban a visszás helyzetben van, hogy amíg magyar verseinek angol fordításai a *From Zero to One* c. kötetben és az *Exile* c. irodalmi folyóiratban tették nevét (Robert Zend) ismertté Kanadában és némileg az Egyesült államokban is, addig az eredeti magyar kéziratok (30–40 kötet) kiadatlanul állnak dolgozószobája polcain, mely tény hozzájárult évekkal ezelőtti infarktushoz. E helyzetnek több oka van: 1) nagyfokú termékenysége akadályozza művei terjesztésében, elveszi az időt néha még művei legépelésétől is; 2) nehéz egyszerre két nyelven írni és publikálni, ez utóbbit illetőleg a könnyebb ellenállás iránya döntő; 3) sosem állt még úgy anyagilag, hogy könyveit saját költségén ki tudta volna adni: emigráns magyar költőnek lenni tudvalevőleg költséges vállalkozás és Zend rossz üzletember; 4) a kiadók és szerkesztők saját elkallódott költői tehetségüket abban élik ki, hogy mások írásait csonkítják vagy változtatják, Zend nem tud megalkudni, s a hosszadalmas és terméketlen levél-vita helyett inkább megír 15 új verset és egy szatírárt a szerkesztőről, amik természetesen mind a polcra kerülnek a többi mellé. A *Magyar Élet*, a *Torontói Tükör*, a *Menóra*, a *Szivárvány*, a *Képes Világhíradó* és az *Irodalmi Újság* hasábjain igen szórványosan közölt írásaival Zendnek sikerült az emigráns magyar irodalom egyik legkevésbé ismert alakjává küzdenie le magát.

Mestereinek Madáchot, Karinthyt, Borgest és Weörest tekinti. Két leánygyermek van, a 23 éves Anikó ex-magyar, és a 7 éves Natalie jelenlegi francia feleségétől. Az íráson kívül zongorázik, rajzol, fényképez és tervez. Nemzetközi fotóversenyen második díjat nyert, több rajzát és karikatúráját folyóiratok közölték, alumíniumból készített sakk-készlete két kiállításon szerepelt. Jelenleg négy angol könyve van nyomás alatt (versek, novellák, esszék és egy regény).

Ezúton kér bocsánatot, hogy halála dátumával egyelőre még nem képes kiegészíteni jelen – egyébként átfogó – (ön)életrajzot.

1980. június 20.

FORRADALOM

Volt egyszer egy ember
Szakálla volt kender
Elyomta a népet
A nyakára lépett
Jött akkor egy ifjú
Pelyhes állú, ajkú,
Ki a zsarnok álnok
Szívébe tört mártott
Ki se folyt még vére,
Ült már a helyére
S lett belőle ember
Szakálla nőtt kender

1959

A KIS PATKÁNY

*Dedikálom a szakszervezet
tántoríthatatlan harcosainak,
akiknek minden vágyuk
az, hogy az igazgatóságba
kerüljenek*

A patkány jár körül
szaglászik
előre álló kis orra
reszketve fintorog
az üvegfal mögé megy
előveszi valaki dossziéját
s beléharap

Tükörben nézi néha
s húzogatja bajuszát
büszkén „tekintély”
rágcsálja magában ha mert bűdös
messze ívben elkerülik

Néhány kisegér emlékszik rá
Valamikor sokat cincogott
a macskák ellen
 köréje gyűlnek
 ő nagylelkűen mosolyog
 és arra gondol
Milyen jó falatok lesznek ezek ha idővel
tán ő is macska lesz

1967. október 14.

(Megjelent *A nullától az egyig* című kötetben)

GYŰRŰ

Erikának

Ha otthon lennék most nem a halálra
a magányra
a megfoghatatlanra gondolnék
 hanem Jutkára Terire Évára
 a hidegre a fára a szénre
 a rendszerre a villamosra a rádióra
 a vitára a Gyurira az újságra
 és dühös lennék
 és vágyakoznék
ide ahol a meleg lakásban
a halálra a magányra és a megfoghatatlanra gondolok
és szeretnék otthon lenni

1968. január 25.

(Megjelent *A nullától az egyig* című kötetben)

AZ ÜZENET*

Marshall McLuhannak

Hírnök jött lihegve
földbe gyökérezett a tánc
a palota fáklyái felizzottak
a zaj megtorpant
a nemesek kezében félúton
megállt a disznócsülök
a hadvezér az oszlop mögött
elengedte az udvarhölgy mellét
„Nos – szólt a király izgatottan előrelépve –
Honnan jöttél?
Ki küldött?
Mi a hír?
Válaszra vársz-e?
Szólj!”

A hírnök kifújta magát
és szomorú szemét a királyra
emelve szólt: „Fenséges Úr!
Válaszra nem várok mert
Nincs üzenet mert
Nem küldött senki csak
Szeretek szaladni”

1967. október 14.

*Ennek a szövegnek az angol fordítását használta fel a torontói Speak művészcsoport, *Hearsay* című darabjában, amelyet az A Space művész-szövetkezeti galériában indítottak el és állítottak ki 1985 novemberében, Zend Róbert halála után öt hónappal. A darab abból állt, hogy a szöveget az Artex nevű elektronikus postahálózat felhasználásával egyik városból a másikba sugározták, mindegyik állomáson az illető ország nyelvére fordítva le azt. A világszerte útról végleg visszatért szöveget angolra visszafordították, és az összes közbeeső szövegvariánsokkal együtt állították ki.

AZ ELREJTETT SZONETT

Ezt a szabadverset
titokban írom
s amikor kész lesz, felfeszítem a padlót
hogy alárejtsem, ugyanis tegnap délben
a Diktátor parancsba adta, hogy
ezentúl az ország költőinek
kizárólag szonett-formában szabad írnia,
A Bé Bé A, A Bé Bé A, Cé Dé E, Cé Dé E rímképlettel,
hatod feles nőrim etvál togat va
ötöd jambusz szal(nő rím)tam taram,
mert ő sajnos csak rímes verset ért,
a szabadvershez süket, épp ezért
kaloda,
ismeretlenség,
az utókortól való megfosztás,
kiközösítés,
feledés,
esetleg gyehenna
vár mindenkire, ki meri a rímtelen,
szeszélyesen változó formákat használni, de én
most csak azért is azt írok, pedig ha
Azt parancsolta volna, hogy szabad-
Versben kell írni, akkor én szonettet
Írnék most, börtönében szárnyszegettet,
S azt rejténém el a padló alatt,
Hogy mint szűk cellájában néma rab
Lázadjon, vagy mint máglyán az eretnek
Lángolja távoli év-ezredeknek
Korának szégyenét, mit vad hadak,
Kik a Diktátor mögött sorakoznak,
Biztosítanak vértől csöpögő
Szuronyaikkal, hogy feltartóztassák
Az időt. Csak nevezzenek ma gaznak,
Virággá bomlok majd, ha a jövő
Egén tündöklő fényes nap, Szabadság
tovaúzi
a komor éj bénító hatalmát,
mely láncot ver a táncra,
kalodát a futásra teremtett lábra,
kényszerzubbonyt a táguló-táruló mellkasra,

a törvénytelen törvényt
mely kockába akarja gyömszölni az örök
lángot aminek neve lélek

1980. június 2.

LEVÉL VALAKINEK (58)

Te nem tudod
(maga nem tudja)
(Ön nem tudja)
de mikor huszonnégy évvel ezelőtt
elmentem onnan
s a habok összecsaptak egy pillanatra
fejem helye felett,
a következő pillanatban
te (maga, Ön)
támadtál helyettem.
Azóta te bitorlod helyeimet
te sétálsz a körúton helyettem
te szeretkezel a nőimmal,
te írod könyveimet,
te beszélsz a rádióban a tévében
te ülsz a kávéházban
a színházban a koncerten
te lettél a barátom legjobb barátja helyettem
te éltél (és talán haltál meg is)
helyettem
te (ti maga maguk Ön Önök)
légy átkozott
és köszönöm szépen

1980. november 5.

LEVÉL VALAKINEK (59)

Ha otthonmaradtam volna
és elváltam volna
téged vettelek volna feleségül
tőled született volna gyermekem
te viseltél volna gondot rám

te veszekedtél volna velem
Most
hogy otthon voltam látogatóban
lehet hogy egyszer vagy ötször
vagy tízszer is elmentél mellettem az utcán
lehet hogy rám néztél
lehet hogy rám se néztél
lehet hogy vidéken élsz
lehet hogy már elváltunk volna
lehet hogy mert nem vettelek el
 közben kivándoroltál külföldre
 és más felesége vagy
lehet hogy ha otthonmaradtam volna
most boldogan ülnék melletted
egy pesti lakásban
te horgolnál és meg verset írnék
arról hogy ha kivándoroltam volna
huszonnégy évvel ezelőtt
akkor most ki lenne a feleségem
akit nem ismernék
próbálnám elképzelni mindenféle alakban
élve és halva
elválva és özvegyen
nagyon izgatna kiléte-miléte
annak a nőnek
aki most fent a hálószerobában
alszik és akit jól ismerek
mert nem volna
hanem van
csak lehetett volna volna
szakasztott ugyanúgy mint ahogy akkor
te sem volnál
hanem lennél

1980. november 5.

KIS SÍRÁS AZ EGYETEM TÉREN

Éppen le akartunk lépni a járdáról, kislányom és én,
mikor az eső, mint billentyűkre a művész keze, lecsapott
s az Esz-moll ég egy perc alatt G-dúrba modulált.
Az úttesten nők, férfiak, öregek, gyerekek szaladva
igyekeztek az eresz alá. Mi is behúzódtunk.
Minden kristálytisztá lett: frissen-fürdetett símabőrű angyalok
gömbölyödtek a tér túloldalán álló százéves lakóház homlokzatán,
csillogó fekete lett a járda, éles kontúrok tükröződtek
a zuhogó esőszálaktól verdesett friss pocsolókban,
első díjat nyert fényes fekete-fehér fotóvá vált az utca,
nyalkán szikrázott az új híd, karcsú két íve fölött a szobor
élesen emlékezett Szent Gellétre, üveggé varázsolódtak a villák a hegyen.
Minden kristálytisztá lett bennem is: hirtelen tükrévé lettem a tájnak
„Nézz körül, Anikó – látod ezt – nézd, ez egy város –
nézd a hepehupás út százéves kövezetét és nézd a síneket –
a mosolygó koboldokat a házon – nézd, ez a város –
látod itt éltem én itt voltam gyerek itt voltam fiatal –
nézd a fekete járdát – ugye nem érted – nézd, ez a város
az én városom – nézd a cipelő asszonyt, a bácsit esőkabátban,
ernyőtlen, záppal dacoló fiatalokat, a villamost, ahogy döcögve toványikorog
ez az én városom – nézd a híd büszke ívét és fölötte
a szent szobrot – ugye nem érted...” Anikó nézte a várost
és nem értette, de hogy hangom elcsuklott és az arcomon is megeredő
könny-esőre nézett és ziháló mellemre és sírásban eltorzul
boldog, felszabadult, nevető szemeimre, melyek némán tovább beszéltek,
hirtelen megértette, hozzám simult, nyelt és rám nézett: „Így szereted?”

December 3.

AUGUSZTUS – OKTÓBER – DECEMBER

1.

Tudod, magyarázza Cini, széthajtva a gallyakat,
amint a kertek alatti ösvényről az országútra kilépünk,
apám nem tudott bekerülni a nemzetközi irodalom
vérkeringésébe, nem tudott és már sose fog,
tudom, pár írását lefordították utólag, de az nem ugyanaz,
nincs ott a múltban, nem hat a mára, nála kisebbeknek sikerült,
kis ország nagy írója volt és marad már, nem a nagyvilágé.

2.

Az az érzésem, hogy mindez csak üres ígéret
– mondja telefonon John, a kiadó igazgatója –
Kanadának kellesz, nekünk itt érdekes vagy,
új szín a soknemzetiségű csokorban,
otthon nem kellesz, de ne törődj vele,
mit számít egy tízmilliós kis ország.

3.

Az egyik beszélgetés augusztusban volt, októberben a másik,
decemberben ideglabirintusaimban egymásra találtak,
itt élek a nagyvilágban és minden vágyam az, hogy egy kis ország
irodalmának vérkeringésébe bekerüljek.

December 7.

HAZA

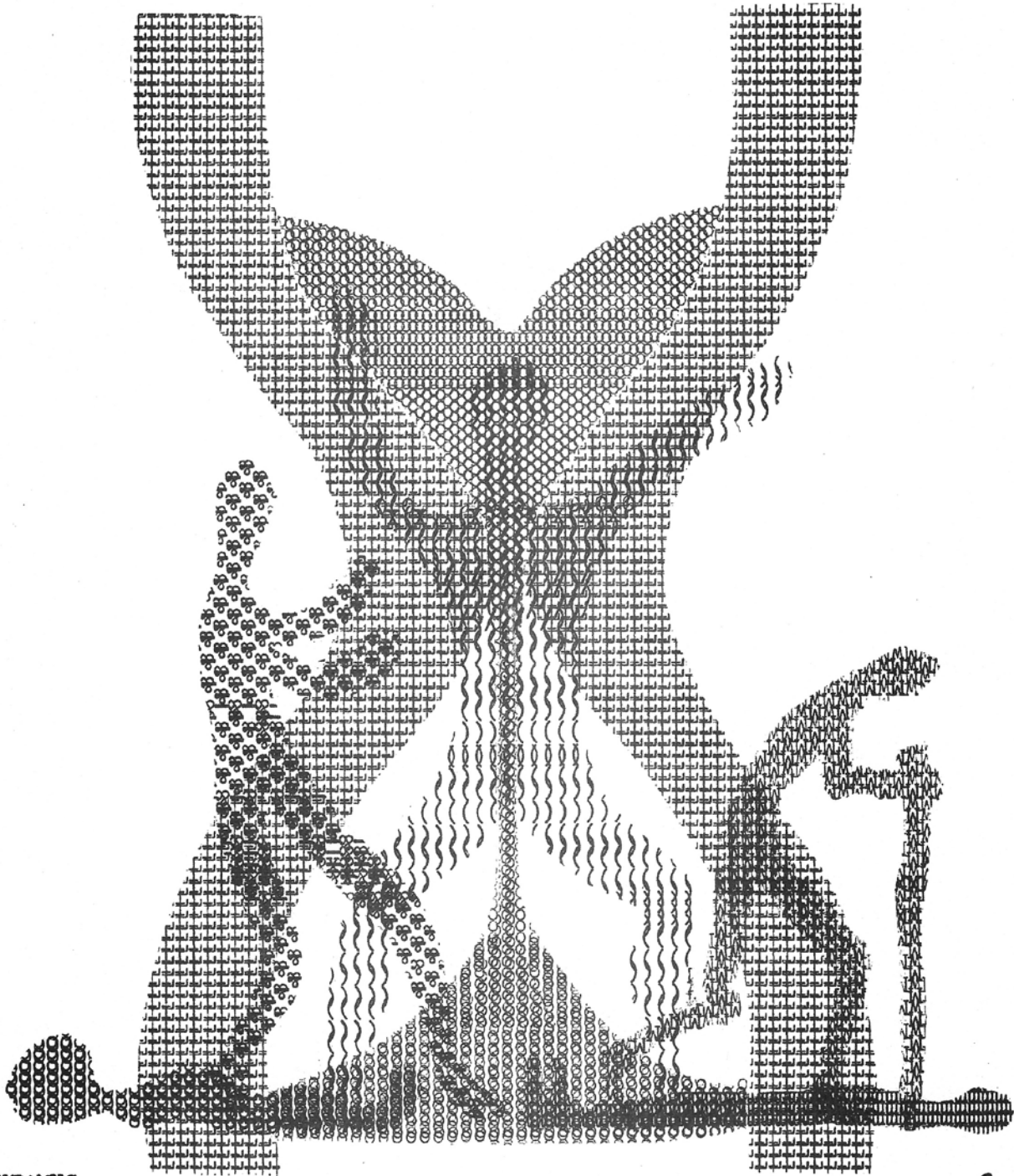
Tudtam, hogy valahol ezer kilométerekre innen
a Duna-parti lépcsőkön ülök és Ágival csókolózom
és a Népszínház utcai lakásban Öcsivel vitatkozom
és a budai szerkesztőségben cikket diktálok
és a Révai utcai lakásban verseket olvasok
és a Verpeléti úton Szilviával sétálok
és az Üllői úton iskolatászkám lóbálom
és a Ferenc körúti gangon Tomival játszom
és a Bakáts téri elemi udvarán futballozom
és a Lövölde téren anyukám tolja a kocsimat.

Elmentem, hogy megkeressem magam,
de nem találtam sem a Duna-parton,
sem a Népszínház utcában, sem Budán,
sem a Belvárosban, sem a Lágymányoson,
sem a Franzstadtban, sem a Városligetben,
Öcsi, Ibolya is Amerikába ment,
Szilvia Ázsiába, Gyuri Ausztráliába,
Péttert, Tomit és anyukámat a háború tovfújta,
Ági biztosan él, de nem tudom, hol.

Visszajöttem hát Torontóba
és itt újra csókolózom Ágival a Duna-parton,
újra vitatkozom Öcsivel a Népszínház utcában,
újra cikket diktálok Ibolyának Budán,
újra andalgok Szilviával a Verpeléti úton,
újra megyek iskolába az Üllői úton,
újra játszom Tomival a franzstandti gangon,
újra szaladgálok a Bakáts téri iskolaudvaron,
újra kacagok anyukámra a gyermekkocsimból...

Igen, már ez a hazám.

Március 31.

MUTAMUS

("Mutamus" is a Latin word. It means: we are changing. Against the hour-glass in the background, you can see the five stages of Man: a baby, a young man, a mature man, an old man and a dead man.)

END

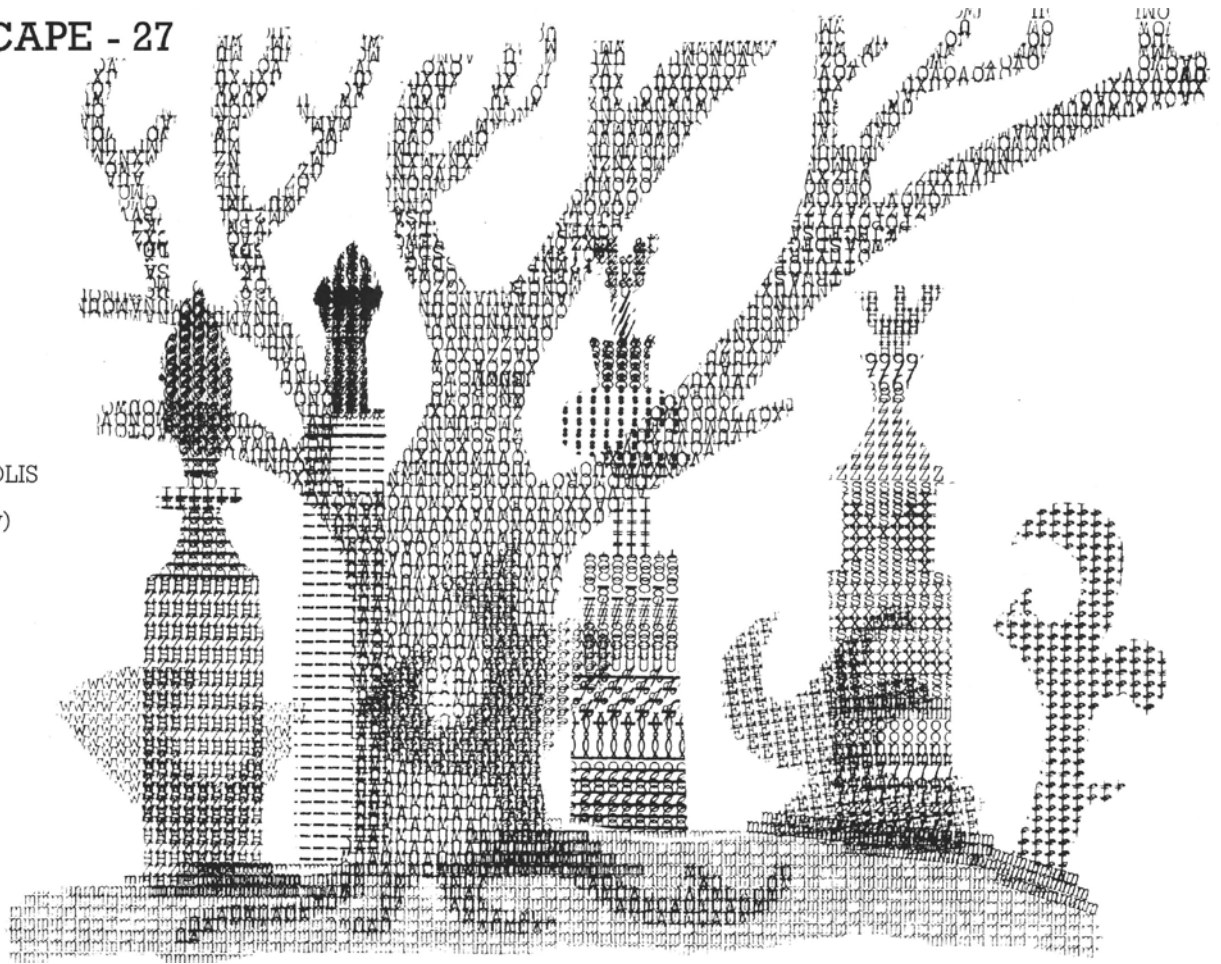
RHUMB ALLION

© Janine Zend

ZEND

TYPESCAPE - 27

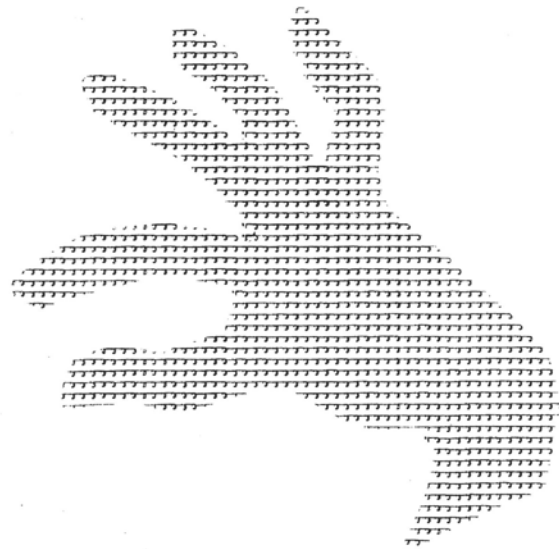
ORIENTOPOLIS
(Eastern city)
1-6-78

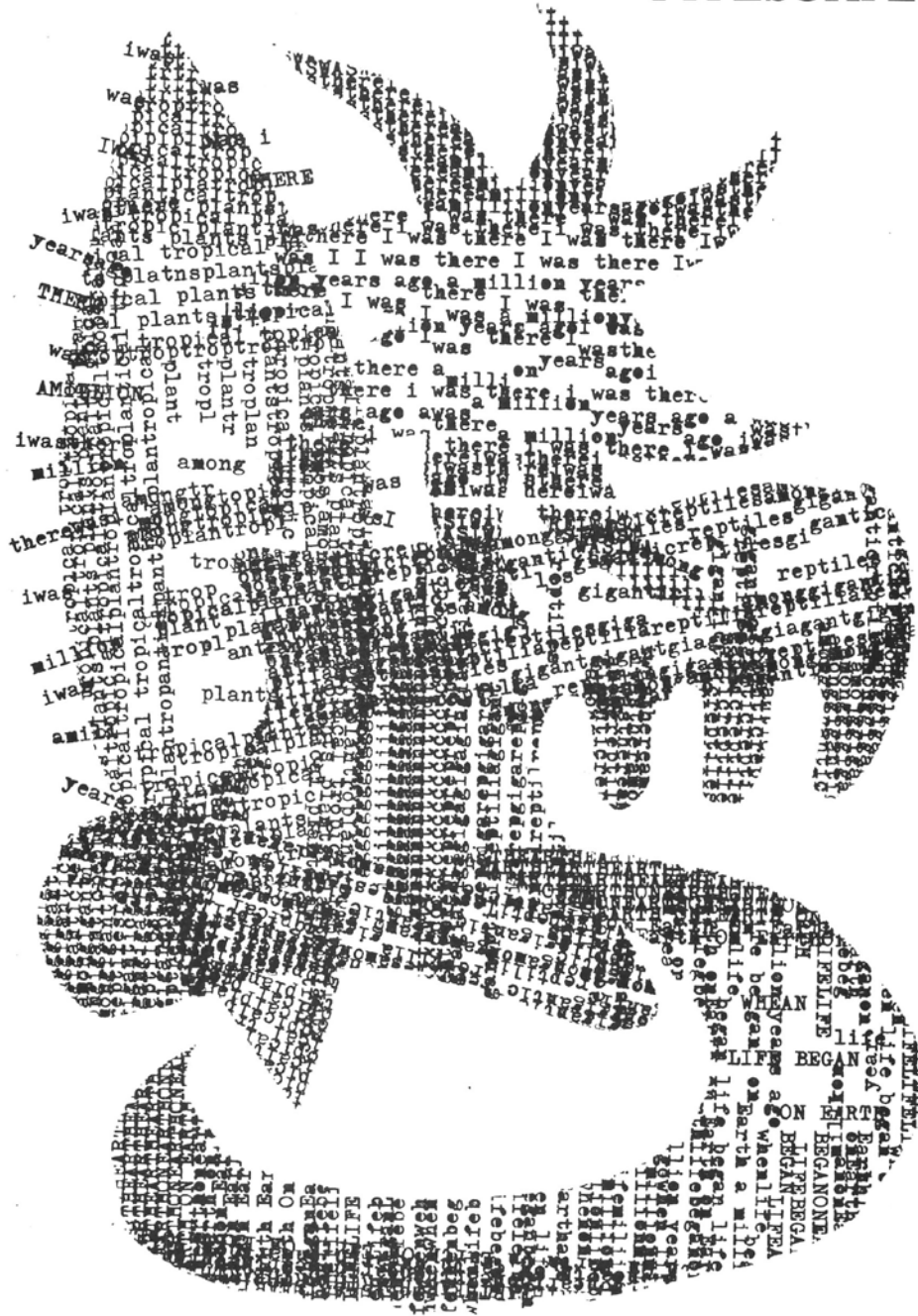
TYPESCAPE - 33

THE PANTOMIME VIOLIN

18-12-78

EQUADAURA

7-3-80